

Rosalvo Ivarra Ortiz

UMI RITUALES GUARANI Y KAIOWÁ DE LA REGION SUR DE MATO GROSSODO SUL: RELACIONES INTRINSICAS CON LA ARTES TRADICIONALES

1. Ñepyrürã ñomongeta

Ojekuaa porãvo peteî universo relaciones sociales indígenas análisis práctica ritualista rupive ñandegueraha jajepy'amongeta haguã ndaha'êi peteî dirección-pe añónte sino pluralidad de significado objetivo, subjetivo ha itersubjetivo, signo, símbolo ha concepto oîva suspensión constante-pe ha oñe'êva experiencia ojeiko ha oñerrepresentáva espacio-tiempo-pe – oñemopu'ã sistema ha oñeikotevê joaju mba'ekuaa apytépe ojeperpetúa haguã heta tembiasakue ha mba'ekuaa. Ha'e ko universo de construcciones ha dinámicas oimehápe opáichagua actor ikatu haguã ombojoaju significado, experiencia, práctica, omopyendáva modelo osegíva generación oúva, tekombo'e oime presente tekotevê ramo oñeñandu ha ha'e haguã social ha ha'éva komunida mba'e ha oipytyvõva oî haguã.

Oñemopyendáva ko significado rehe, ikatu jahechakuaa ritual ha'eha peteî especie de lenguaje colectivo, símbolo representativo algunas verdades trascendentales, omoingéva práctica dinámica ohypýiva peteî red compleja de acciones significativas ikatúva ombojoaju peteî grupo ha okonvense histórico ha contemporáneo rupive efectividad rehegua (Mauss, 2003). Hetave peteî movimiento cosmológico peteî orden reflexivo térã contemplativo-gui, "umi ritual peteî sociedad-pegua oñembotuichave, oñecentra, omomba'eguasu ha ohustifika pe ojepokuaamava ipype" (Peirano, 2002, pág. 8).

Péicha roñepyrü pe ñomongeta roguenhêvo tesapépe ore guía espiritual Dona Tereza Guarani ñe'ê. Ro'e chupe, ikatúpa remombe'u oréve michĩmi Jeroky (pe jeroky ritual) rehegua. Ha'e he'í oréve, katute ikatu, ha katu eñangareko heta tiempo ohasa (opuka). Ro'e, ha'éta peteî vy'apavê -opa mba'e ári peteî honor- ko extracto oúva ha'e peteî adaptación he'iva'ekue oréve Nhandesy residencia-pe. Kuarahy oike Tekoháme, umi miembro opáichagua familia oguahêva hambiporu (Xirú, Mbaraká, Mymby ha Takuapú) ohasávo pyhare ojeroky ritmo Jeroky Pukú (purahéi puku), omoirüva imembykuéra, oñemohenda if at Ñanderogaii (residencia guaraní), la sapukái/tumult ha'e total, mitã oñani, opuka, ambue hasêva; Jaguá (jagua) ojojuhu ha ojojuhu iñextraño, upévore ijára osapukái peteíteĩ mymba ohojey haguã hógape. Oguahê meve ára, kuimba'ekuéra ombosako'i pe círculo Tereréiii (peteî bebida típica Mato Grosso do Sul-

gui, ojoguáva gaucho mate-pe, pero orekóva adaptación guarani) ha umi kuña ojoaju hendivekuéra térã ojapo ambue círculo Kaá'y (chimarrão térã mate, hetave kuña guarani oiporúva).

2. Tekohá rehegua

Guarani kuéra ohenói aldea categoría Tekohá (ohenói avei Kaiowá ha Pay Tavyterã Mato Grosso do Sul ha Paraguaygua; Mbyá Pará, Paraná ha São Paulo ha Chiriguano Bolivia pegua), ha'éva ñande jaheróva chupekuéra, he'iséva peteĩ tenda to... oikove oikove guarani ohechaháicha, jepémo ha'e peteĩteĩ tapicha sãso oikove térã nahániri, ko'ãichagua tembiapoukapy he'iháicha; tekove reko hekopete oñembo'e ha oñemoaranduháicha umi jeguata tekombo'épe, avei Jeroky (jeroky) pyhare. Ha'e pe tekove renda; ha'e pe interacción espacio físico ha social, osëva tekove hi'aguivéva ikatuháicha Raeháxa (tradicional) ha noimportái moõpa reime, taha'e yvy "tradicional"-pe térã nahániri, reimehápe, ikatu reime upépe; Upépe ho'a literalmente nde rekove, upévore oje'ejerceva'erã pe ser, pévarã natekotevëi peteĩ tenda específico, redestaca mante pe ser, taha'e rejapotaha ejercicio Teko Vay (teko vai, comportamiento vai) térã Teko Porã (tekove porã, conducta ojoajúva religioso rape ndive), péva odepende peteĩteĩ tapichápe, tekove ha'ekuéra mba'e, ha ha'e añoite odepende odirigívo heko, ahecha haguéicha heta diálogo-pe.

Avei, Ñanderoga térã Oga Guassu-pe, oiméramo upépe oĩma Yvyraí'já (portador del palo ritual) ohóma Ñanderú renondépe ha ohecha mba'éichapa oĩ umi tembiporu ritual, ojebarripámapa pe óga, ohechápa pe... olla orekóva cédro pire pytã, henyhẽ ygui. Peteĩ momento-pe, Ñanderú ha Ñandesy opu'ã, oipyhy iMbaraká, omopoĩ ijajúra, omaña opavavére ha oñepyrũ Jerovassá (ohovasa, omopoĩ hete), oñepyrũ haguã jeroky ritual. Haimete jepivegua ojehu rejapo hagua ejercicio nde Mbaraká peteĩ tiempo determinado Yvyra Marangatu (altar) renondépe ha pe Ñembo'e (ñembo'e, encantamiento) ikatu ohendu térã nahániri opavave. Upévore, jaguata óga korapýpe, peteĩ círculo-pe, opa altar renondépe, ñamohu'ãvo formalismo ñepyrũ ritual rehegua.

Roparticipávo Jeroky Pukú Dona Tereza Guarani rogayguápe, oikova'ekue octubre 2018-pe, rohechakuava umi purahéi ha jeroky ojejapóva guarani ritual-pe oipe'aha tape ohasáva ha ambue dimensiónpe ojuhuhápe hikuái aldea celestial , upépe oñemongeta hikuái ijypykuéra ndive, Ñanderú Vussú (ñande Ru/Tupã tuichavéva) ndive, ha opa umi tekove ikatúva ojuhu hikuái espíritu rapére, ojehecha ha ojehecha'ỹva ojovisita, oñepyrũvo oñemopyenda peteĩ parentesco oútava , peteĩ red social espiritual oñeformata.

Almires omoañete ha'éha precisamente pe poder/conocimiento oñeñongatúva Mbaraká ancestral-pe rupive (peteĩ pendrive-icha), pe jerokyhára katupyry ojgueraha tape yma ndojepytasóiva'ekue térã ojekuaámava, odependéva pe jeroky ritual propósito rehe, umi tape oipyhýtava oheja oñemehora espiritual. Ha'éramo peteĩ ritual sanador térã oity haguã hechizo, procedimiento ritualista ogueraha dirección diferente, odependéva Ñemboe (discurso/encanto/oración) oñeikotevéva. Ojgueraháva ceremonia jára, Mbarakágui oiko peteĩ cetra de poder ha umi Ñanderúgui pe mba'ekuuaa/ojapóva/oguata, ha'e oejerce, oñembojoaju hikuái peteĩ tete espiritual-pe, ha'e pe agencia ombohasáva chupe universo ndaha'éiva yvypórape.

3. Ypykuéra purahéi

Roparticipávo heta Ñemboé (ñembo'épe), ñomongeta guarani rvichakuéra ndive, pirakutu arahakúpe, rohechakuua purahéi ha jeroky ha'éha umi ñe'ẽ odetermináva ritmo Mbaraká, omopyendáva joaju espiritual umi tenda yvagagua ndive, óga de Ñanderu Vusu. Umi jeroky osegi marca rítmica maestro Mbaraka Jú guive ijerokyhárape, omoirúva batida Takuapú (balo rítmica ojapóva Takuara- bambúgui) oiporúva exclusivamente kuñanguéra guarani. Oĩ básicamente mokõi ritmo Ñanderú/Ñandesy ha Yvyraija melodía-pe, peteĩha oñembopya'éva ha orekóva marcado rítmico mbarete, marcado simulaciones de lucha física-pe guarã (artes marciales-peguáiicha); jeroky ohechauka fervor religioso ha omombarete; opytáva tesape rupive ndahasýi ojeguata haguã mundo de la inmaterialidad-pe, oñembohéra Jeroky Hatã (jeroky ritmo acelerado reheve); mokõiha mbegue, hesakãve, formal, solemne, oñembohéra Ñeëngaraí térã Jeroky Mbegue, oreko premisa encanto, invocación, reverencia, respeto, lamentación. Kuña rehegua, hete ñemongu'e oñembohéra jepi Syryry (deslizamiento) térã Kunã Jeroky (kuña jeroky); Kuimba'e rete ñemongu'e oproduci peteĩ actuación Ogapysy korapy jerére, mokõi etapa ojehechavévape oñembohéra Ñemongu'ê (oñemomýiva), ha ambue Ñemomisy (oñembo'y).

Ore jeguata pukukue javeve guarani de la RID (Reserva Indígena Dourados) ndive, roikuaa porã pe objetivo ha'éramo jahupyty Aguyje (perfección, plenitud), Kandiré (inmortalidad/iluminación), tape ojeguata haguã ko'ápe ko yvy ape ári ha'eva'erã irreprochable, dedicación reheve Purahei (canto) ha Jeroky constante-pe; Yvã (yvága, cosmos) oñeguahẽ, ha'éva ipahápe óga ojeipotava'ekue eternidad-pe. Tuicha ñangareko ani haguã jafalta tape ogueraháva destino ojeipotahápe ritual térã subida jave, ikatu ndaipóri jey; umi ñe'ẽ ohechauka ipu'aka ojapo haġua, ojapo haġua, omoambue haġua, omoambue haġua materia estado espíritu-pe. Ñanderú (ñembo'e) térã Ñandesy (ñembo'e) osegi aja ijeho, Mbaraká oisãmbyhýva, ojapo iñembo'e ha incantaciones, oipe'ávo umi pasaje ha tape,

ojehechávo oĩha heta Tava (pueblo de piedra) pe yvy Nde nderejapóiva omanove, akóinte oĩta posibilidad ojehe haguã peteĩ Tekohá pyahúpe. Sapy'ánte pe purahéi/encantamiento oñehendu opavave oĩva ritual-pe, he'iséva pe tape ndahasýi, ojekuaa, ojequerahapáma, ambue jave katu ha'e gruñido-nte, ojeporúgui umi encantamiento ñemivéva oñemoguahéva Ñanderu Vussúgui, oĩháicha peligro constante ojehecháva, espíritu aña oñemo'áva.

4. Guarani ha Kaiowá yma, ko'ágã ha oútava

Pe jeguata Yvy-marane'y gotyo ikatu pejoaju ambue Guarani ndive, oguatáva upépe peteĩ Tekoha gotyo - ojequataháicha yvy ape ári Oguatá-pe (guata intencionalidad reheve), oñeforma ha oñemboyke umi aty oguahẽ meve . Upéicha avei oiko peteĩ jeguata espiritual-pe, ikatu nemoirũ ambue Ñanderu térã espíritu angirũ. Ko jeguata odefini peteĩ forma de vida ha comportamiento entero, dedicación ha esfuerzo ha'évo tesape pya'e oguahẽ haguã ruta ogueraháva tenda ojeipotávape. Ko movilidad oreko implicancia religiosa, sociológica ha jurídica, omomba'éva horizontalidad ha verticalidad ko'ã movimiento, ojehechávo tekove terrenal ha espiritual.

Kunã Karai Tereza Guarani omombe'ú ñandéve Guarani oikotevẽha oñangareko ánga ha hete rehe, mokõivéva okaru ha oikotevẽ ñangareko, ojehechávo jerovia peteĩva oguerékoha mokõi ánga: yvypóra ha mymba, peteĩva akóinte ojesarekova'erã pe equilibrio rehe chupekuéra, peteĩha ha'e pe tenda ñeha'arõ, py'aporã, jehupytyrã heñóiva, mokõiha ha'e tenda mba'évai, kyhyje, kyhyje, desequilibrio. Péicha, primer lugar-pe opytu'u divinidad, mba'ére oñeha'áva ogarantisa henda ko yvy ape ári, nomanovéimahápe peteĩva, ohupytyva estado de alma hérava Aguyjê; mokõiháme oĩ mba'évai, peligro, pe riesgo oñekondenávo ha'eha peteĩ espectro ojeréva pyhare Anguere ra'ãngápe térã oñemoambuévo Jepota-pe - ko'ãga guarani mitã ha mitãrusu ohenóiva espíritus kué.

Mbaraká tekotevê ojejapo umi tenda oúvape, umi purahéi oikotevê ogueraha tape yvága gotyo, ánga oikotevê tesape ikatu haguã oveve espacio-pe ha upéi oho destino-pe. Ojequerovia mboyve ikatuha oñeguahẽ yvy rupive, ojehe este térã oeste gotyo ha ojehasa pe mar, ko'ágã oñekomparti pe pensamiento pe tape ha'eha espiritual, upévare esencial opa mba'e ojevy ha'gua henda ypykuépe, pe territorio tradicional , opaite mba'e imarangatúva ndive, hi'aguĩ ha mombry. Umi oguerékova pu'aka ojoajúva Mbaraká ndive, umi tupãhára oviaháva tapiate umi tape ojeheróva Yvã Rapê Jara (yvága rape) ramo, ára ha ára operativa Jeroky-pe, Takuá ha MbarakáY ndive, ko tape opytu'uhápe yvypóra ha tupãnguéra iguype pe techo peteĩchagua Ambá-pe (pueblo celestial), opracticahápe hikuái Ayvu Ñe'ë (ñe'ë ánga rehegua), ojehechávo umi tape yvága rehegua ikatu ojehecha hapykuéri, kuarahyresẽ guive (Ñandehováii)

kuarahyreike gotyo (Ñandekupê).

5. Guarani ha Kaiowá rape

Oñemopyendáva ko premisa-pe, tuicha riesgo térã amenaza umi oñepyrũvape ġuarã/oñepyrũvape ġuarã pe viaje espiritual-pe ha'e ojedeshumanisa haġua, umi enfrentamiento ikatúva oiko upe aja, oĩ jave ko yvy ape ári ha yvága gotyo. Ko'ã tape ndaha'úi avavénte osegíva, tekotevẽ ñaime peteĩ ñe'ẽme Ñandeteko (guarani rekove) ndive, ko kásope amohesakã ñande reko iñambueha ambuégui, oikehápe hetaiterei elemento constituyente individual-pe ha tekove colectivo , ojehechávo ko perspectiva mundo real, terrenal-pe, hesakã porã ha'eha peteĩ dimensión ikatúva ojehecha, oñeñandu, oñemedi, opesa, actitud, comportamiento colectivo térã nahániri, oimehápe régimen dietético, estética, osêva tape rehe ohecha ha ojepy'amongeta haguã ko yvy ha umi mba'e oĩva ipype. Upevare, Guarani ohecha hekoha ha'eha pe hekoitépe, oaprovecha jepi rupi pe divino reko ha oikoha, yvaga rendaguápe, oñembo'y henondépe.

Rointerpreta pe proceso ojehechauhaha oñemedi, ipy'aguapy, py'aguapýpe, oñehesa'yíjo, ohechauhávo solidaridad ambue tapicha ndive, akóinte ojejapo reciprocidad, temperanza, upéicha oñeperfecciona ñande rete sentido ha'eháicha ohendu, oñe'ẽ, oñandu ha ohecha, jepémo upéicha Pe ombojoavyva chupekuéra ambuégui ha'e imba'ekuéra ikatuha ohechakuaa mba'éichapa oprocede oñemoaguí ha oñemoaguíve haguã ohupyty haguã perfección, Tekó Aguyjê. Pe ñangareko Yvyraijá oipyhýva Jeroky aja oñemyesakã porque umi esencia aromática oñembojoajuháicha pire ndive, pe esencia vai umi ojehecha'yva oĩva tape espiritual-pe ikatu ojá (oñemboja) Ñanderú pire rehe ha hendive oñemoĩ presente ipype Tekohá , omoheñoiva mba'asy sapy'a, mba'asy, desgracia, mba'érepa oime alerta ha oikuaávo momento oportuno ohasa haguã Jeroky Hatã guive Jeroky Mbegüe peve.

Ojehekýivo umi tape ombo'évagui kóva Guarani mbo'epy he'iháicha, ojehechauka tekohápe ha'eháicha ohupyty mymba rape ha'évo ipy'ahatã, ñorairõ, ikyra, pochy. Kuimba'ekuéra ohechauka mymbakuéra reko, ha upéva katu mymba espíritu oguereko yvypóra reko. Ko situación-pe mymba ánga ohasa yvypóra ánga. Oikuaavo tekove porã ha opracticávo, ombovy'a umi oikóva Ambá (Xirú tuichave) - péicha, umi visita constante hógape, pya'e ohechakuaa Guarani ipehẽngue ramo ha omopyenda solidaridad ha reciprocidad hendive, oho ha oguejy ha ojupi Ambá peve. Upe rire ojejaho'i visitante Arandu Porã (entendimiento porã), esencial peteĩ ára oho haguã yvy ivai'yre, natekotevẽi ohasa muerte física.

Jahechami ko yvy ape ári, ejercicio ha e jaiko hagua hekopete ikatuháicha, ani hagua ojeheja ojequeraha mymba ánga rehegua, contraste, pe ocontáva ha e ejercicio humanidad rehegua, omoaguíva pe tekove reko umi oíva ko yvy ape ári ndaipórihápe ha'e omanóramo. Ñanemandu'ávo ko tape ojeikoha ndaha'eiha opavave oiporúva, oje'e haguéicha yvateve, ha'e parte libre albedrío-gui. Pe jeguata Mbaraka ha'éva pe guía térã marcador ánga condición rehegua tape ojeipysóvape, ombojoaju yvypóra ha pe divino, ko victoria-pe ikatúva ojejapo teko porã rupive añoite, jeiko porã, ojequereko tape porã ojequeraha haguã ijehegui, he'ise ojequerekoha jeike pe divino oíháme. Ha'e pe superación límite mundo-kuéra rehegua peteĩ ára ndojeseparamo'ávémava - oñembojoajúta ambuépe.

Ojehechakuaa opa esfuerzo físico oñeme'éva Jeroky-pe osêha umi sueño Ñanderu Vussu (Tupã Apohare) omondova Guarani-pe, ikatu haġuáicha oikuaa mba'éichapa oprocede ko'ěrõ - ohechaukávo umi mba'e oikótava, kóva ha'e pe futuro ojekuaaukáva sueño rupive . Péicha, peteĩ paseo térã visita peteĩ pariente mombyry ikatu ha haimete siempre oñepyrũ peteĩ sueño-gui. Umi jeguata aja, ñañembokatupyry jaikuaávo mba'éichapa jajapo, jaikuaa, ña'aprende, oje'e haguéicha iñepyrũme, Mbaraká ha'e pe mba'ekuaa ñangarekoha, pe organismo guía jasegui haġua tape espiritual-pe. Péicha ojequata tenda iñambuéva rupi, ojejuhu secreto botánico, oñehesa'yjijo fauna ha flora, káso jeroky oñemonguera haguã, osê esencia iñambuéva omoheñói haguã conjunto de conocimientos oikuaa haguã mba'ichapa ojejapo.

Según Kuña Karai Tereza Ñandesy Guarani, con los primeros señales de la mañana impulsada por Mbaraká Jú omohu'ã Purahei Pukú (purahei puku), hete ikane'õ, osu'u, oguata puku guive tekohá yvaga gotyo ha ou guive, pe Ñanderú /Ñandesy ha... opavave oparticipáva ritual-pe oguapy omomaitei haġua Kuarahí (Kuarahy), ndaha'ei ha'e divinóvgui oimeraéva umi oguapývagui upépe, ha katu ha'égui Jacy (Jasy) joyke'y gemelo, pe pariente Ha'e oíháme yvága - omarkáva peteĩ trayectoria ikatúva osegui oimeraẽ ijoyke'y yvy arigua ha, umi tembiasakue oñemombe'úvape, ha'e pe oguerúva joaju ha py'aguapy ko yvy ape ári. Upévale, ha'e precisamente ko tekohápe pe objeto sagrado oíva exilio-pe ofalta hekove social, oejercévo reciprocidad, fraternidad, reverencia ha respeto yvypóra ha ndaha'éiva yvypóra rehe. Tekotevẽ reñemosãso pe kársel de vidrio-gui ha rejoaju umi rehayhúva ndive, jepémo upéva oikotevẽ retraso ipukuve.

Avei, umi ritual religioso ha festivo-pe, ambue evento social-peguáicha oñembyatyhápe aty guasu, oí heta joaju ha ñemoambue ha ko'áva ojoaju opaichagua tape ojepe'amongeta haguã cultura rehe ha'éva sistema de significados oñemobhasáva ha oñemombe'úva históricamente, oñemoingéva rupive símbolo - imarangatu térã nahániri - peteĩ sistema de concepción heredada-pe ha ojehechaukáva forma simbólica rupive kuimba'ekuéra omongakuaávo iñarandu ha

hembiaapo ojoajúvo tekove ha ipraxis rehe. Ojepy'amongetávo sesgo social orekóva extensa magnitud guaraní, ohasáva simple forma de vida en grupo ha comunicación, ko'ã sujeto oñeconstitui actor ikatúva odinamisa hekove individual ha colectiva, jepénte upéva, akóinte oikotevéva elemento ikatúva ombojoaju hemiandu orekóva de la social aty oñembohypyihápe chupe.

Upévore, ñapensávo ñantende haguã conexiones ha comunicación peteĩ dimensión doble-pe oexternalisáva experiencia jaiko oñondive mundo ha lógica totalmente iñambuévape ha jajepy'amongeta mba'éichapa ko'ã relación oiko distintamente ha simultáneamente ñande vida social-pe, problematizando imaginario cosmológico guaraní, análisis ritual-pe ha'e haguã umi mba'e marangatu oikéva'ekue, ha ombojoajúvo ojuehe itavayguakuéra rekove ára ha ára ndive, ñandegueraha ñapensa haguã peteĩ escenario tekombo'e rehegua umi actor iñimportanteva ojapohápe hembiapokuéra hembiaapo ha imbo'epy rupive peteĩ aty oñemopyendahápe tekombo'e: taha'e hogaygua ryepýpe, komunida térã mbo'ehao - ko mba'épe ikatu ñamomba'eguasu pe enfoque opresentáva Baniwa (2006) ombojoajúva tekombo'e socialización tapichakuéra ha hembiapokuéra colectivo rehe.

6. Umi mba'e ojehechava'erã paha

Ojehechávo umi apañuã ojeréva proceso de interpretación cultural nación guarani rehe, oje'e porãve haguã, nación Apapokuva, oñentende umi práctica ritual ha'éha peteiva umi manifestación principal peteĩ pueblo -peteĩ cultura- térã peteĩ civilización jepe, ha pe De... ko'áva, ikatu oñemotenonde posible construcción gotyo peteĩ reflexión universo relaciones sociales formalizadas umi miembro ko grupo- ha jepe ambue grupo- espacio ha posición social, ore intención, omotenondévo ko investigación, opresenta nota fundamental oñe'éva umi mba'ekuaa yma guarére, cosmología ha oñeñe'évo umi mba'e marangatúre opaichagua contexto-pe - ko'ã tapicha yma guarére omantene hekove ko tembiasa vaiete violación, exterminación ha etnocidio pukukue.

Ojehechávo ko mba'e, oñemoañete pueblo guarani oguerekoha heta mba'ekuaa mítico oisãmyhýva iorganización social, oñemobhasáva ambue generación-pe umi tembiasakue oñemombe'úva ha ojeurahéi rupive, ja'eporãsérõ, purahéi oreko importancia primaria oexistencia ha perpetuación de hekokuéra, además ogarantisa reproducción cultural isociedad térã cultura orekóva. Péva oñembo'e madurez guive ha oñemotenonde ikatu haguã oñemyasã ha ndaipóri fin terrenal pueblo-pe guarã. Ambue mba'e iñimportanteva oñentende porã haguã organización social guaraní ha'e oñembojoaju haguã proceso educativo familiar ndive - ha'éva umi principio cosmológico, ko'áva omoheñóigui factor esencial oñentende haguã origen ha

concepción propia existencia pueblo guaraní, omantenéva múltiple ha intrínseco umi objeto sagrado-ritualista ndive.

Ko jehaipyre ha'é peteĩ versión oñemboguejýva ha oñembopyahúva original-gui: ORTIZ, Rosalvo Ivarra. Espíritu, Sueño ha Mandu'a Guía: Objetos Sagrados entre los Guarani de Mato Grosso do Sul, Brasil. MUNDO AMAZÓN, v. 10, páh. 89-116, 2019-pe.

7. Referencia bibliográfica rehegua

MAUSS, Marcel rehegua. (2003) rehegua. *Sociología ha antropología rehegua*. São Paulo: Cosac & Naify rehegua.

Peirano, Mariza rehegua. (2002) rehegua. Umi ritual estrategia analítica ha enfoque etnográfico ramo. Pe Mariza G.S.-pe. Peirano rehegua. (Org.), *Umi oje'éva ha ojejapóva*. Ensayos en la Antropología de los Rituales (página 7-14). Río de Janeiro: Relume Dumará rehegua.

ORTIZ, Rosalvo Ivarra. Espíritu, Sueño ha Mandu'a Guía: Objetos Sagrados entre los Guarani de Mato Grosso do Sul, Brasil. MUNDO AMAZÓN, v. 10, páh. 89-116, 2019-pe.

Rosalvo Ivarra Ortiz is an Indigenous social scientist, archaeologist, and writer of the Guarani and Kaiowa peoples of Mato Grosso do Sul, in the Center-West Region of Brazil. He is an academic with a post-graduate in Archaeology from the Museum of Archaeology and Ethnology of the University of Sao Paulo (MAE-USP).